

УДК: 372.881.1 (575.2)(04)
DOI 10.53473/16946324_2023_3

Садырова Гүлшат Сүйналиевна,
Кыргыз Республикасынын
Эл аралык университети, окутуучу,
Садырова Гулшат Суйналиевна,
Международный университет
Кыргызской Республики, преподаватель,
Sadyrova Gulshat,
International University of the
Kyrgyz Republic, teacher,
gulu_77@mail.ru

**HEMIS TILININ OKUU ЭРЕЖЕЛЕРИНИН АЙРЫМ ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ
(EINIGE BESONDERHEITEN DER DEUTSCHEN LESEREGELN)**

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПРАВИЛ ЧТЕНИЯ НА НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ

SOME FEATURES OF THE RULES OF READING IN GERMAN

Аннотациясы: “Немис тилинин окуу эрежелеринин айрым өзгөчөлүктөрү” аттуу бул макалам немис тилин окуп үйрөнүүгө аракет кылып жүргөн кыргыз тилдүү окурмандарга (аудиротияга) багышталат. Бул эмгектин даярдалышына немис тилиндеги тексттерди окуу учурунда үйрөнүүчүлөр үчүн жаралган айрым негизги маселелер түрткү болду. Теманы иликтөөдө коммуникативдик ыкма колдонулду. Макаламдын эң башкы максаты коммуникативдик ыкмалардын жардамы менен окуп үйрөнүү процессинде окуу эрежелери менен байланыштуу үйрөнүүчүлөр тарабынан кетирилген кемчиликтерди атайын мисалдар (көнүгүүлөр, сөздөр, диалогдор) аркылуу жоюу болуп эсептелет.

Негизги сөздөр: немис тили, тамгалар, тыбыштар, алфавит, коммуникативдик ыкма, создогу басымдар, көнүгүүлөр, сөздөр, диалогдор

Аннотация: Данная статья под названием «Некоторые особенности правил чтения на немецком языке» предназначена для кыргызскоязычных читателей, пытающихся выучить немецкий язык. В исследовании темы использовался коммуникативный метод. На подготовку данной работы натолкнули некоторые основные проблемы, возникшие у обучающихся при чтении текстов на немецком языке. В исследовании темы использовался коммуникативный метод. Основной целью моей статьи является устранение недостатков, допущенных учащимися в процессе обучения чтению с помощью коммуникативных приемов, связанных с правилами чтения, с помощью примеров упражнений, слов, диалогов.

Ключевые слова: немецкий язык, буквы, звуки, алфавит, коммуникативный метод, словесное ударение, упражнения, слова, диалоги

Abstract: This article entitled "Some features of the rules of reading in German" is intended for Kyrgyz-speaking readers trying to learn German. A communicative method was used in the study of the topic. The preparation of this work was prompted by some of the main problems that students encountered when reading texts in German. A communicative method was used in the study of the topic. The main purpose of my article is to eliminate the shortcomings made by students in the process of learning to read with the help of communicative techniques related to the rules of reading, with the help of examples of exercises, words, dialogues.

Keywords: German language, the word, alphabet, communicative method, verbal, exercises, words, dialogues.

---

1. Кириш сөз

Макалам немис тилин окуп үйрөнүүгө аракет кылып жүргөн кыргыз тилдүү окурмандарга (аудиротияга) багышталат. Бул эмгектин даярдалышына немис тилиндеги тексттерди окуу учурунда үйрөнүүчүлөр үчүн жаралган айрым негизги маселелер түрткү болду. Теманы иликтөөдө коммуникативдик ыкма колдонулду. Кайсы гана тилди албайлы аны үйрөнүү үчүн адегенде ошол тилдин адабий нормасына жараша кабыл алынган стандарт алфавитин жана аны жазуу, колдонуу эрежелерин жатка билүү керек. Андыктан, биз да төмөндө немис тилинин алфавити жана анын транскрипциясын (окулушун) сундук.

Немис тилинин алфавитинин транскрипциясы биз колдонуп келе жаткан кириллица менен берилди:

Aa[a]	Bb[бэ]	Cc[цэ]	Dd [дэ]	Ee [э]	Ff[эф]
Gg [гэ]	Hh[ха]	Ii[и]	Jj[йот]	Kk [ка]	Ll[эль]
Mm[эм]	Nn[эн]	Oo[o]	Pp[пэ]	Qq [ку]	Rr[эр]
Ss [эс]	Tt [тэ]	Uu[y]	Vv[фau]	Ww[вэ]	Xx[икс]
Yy[ипсилон]	Zz [цэт]				
Умлауттар: Ä ä [э]	Ö ö [ө]	Ü ü [ү]	ß[эс-зет]		

Немис тилинде - 26 тамга, анын ичине 6 үндүү (A, E, I, O, Ü, Y), 20 үнсүзү бар. Алардан тышкары кошумча умлауттар (Ä, Ö, Ü), ß бар.

Умлауттарды немис орфографиясында ä – ae, ö- oe, ü- ue, ß- ss экинчи вариантта (клавиатурада) берилет. Ошондой эле, немис тилинде жазууда бардык зат атоочтор баш тамга менен, ал эми калган калган сөз түркүмдөрүндөгү сөздөр кичине тамга менен жазылат.

2. Немис тилинин жалпы окуу эрежелери

Немис тилинин окуу эрежелери боюнча жалпысынан төмөндөгү маалыматтарды берүүгө болот:

Менин оюмча, кыргыз жана немис тилдери окулушу жана угулушу жагынан жалпы окшоштуктары бар. Эки тилде (кыргыз, немис) да так айтылат.

Немис тилиндеги ö – ө, ü – ү, ä – э, ng – н, ei, ai – ай, , tsch – ч умлауттары кыргыз тилинде ү, ө, н, й, ч тыбыштарына дал келет.

Немис тилинде да үндүү тыбыштар кыска жана созулма болуп бөлүнүшөт. Мисалы созулма [a] фонетикалык жазууда [a:] түрүндө кош чекит менен берилет. -[das]; [das ist rofl].

Немис тилинде бир сөздүн мааниси үндүүдөн көз каранды. [a:], [o:], [e:], [э:], [y:] *bieten* [би:тэн] – сунуштоо, *bitten* [битэн] – өтүнүч менен кайрылуу.

Тыбыштардын кайсынысы үндүү, кайсынысы үнсүз экендигин кантип аныктоого болот?

Ачык муундар үндүү тыбыштар менен аяктайт, ал эми жабык үнсүз тыбыштар менен аяктайт.

Созулма үндүү тыбыштар дайыма созулма тыбышты берет: Meer [ме:p] – деңиз, Saar [за:p] – дарыя.

Үнсүздөрдүн катар келиши дайыма алдыдагы үндүү тыбыштын кыскалыгын көрсөтүп турат: *Sachsen* [заксэн] – федералдык жер Саксония.

Кош үнсүздүн алдындагы үндүү дайыма кыска болот: *Zimmer* [цимэр] – бөлмө.

Бул эрежелердин бардыгы төмөндө кененирээк көрсөтүлдү.

Немис тилин үйрөнүүдө „*ich*“, „*ach*“ тыбыштарын окуу эрежелери:

Алфавиттеги /с/ тамгасы жана /h/ тамгасы бирге турганда /ch/ бизче (килиллици менен) /х/ болуп окулат. М.: *machen* “жасоо, кылуу, иштөө”, *suchen* “издөө”, *Dach* “үй чатыры”, *ich* “мен”, *hoch* “бийик”, *Buch*[бух]”китеп”, *rauchen* [рау:хен]”тамеки чегуу”, *Sprache*[’инпра:хе]”тил”, *Nacht*[нахт]”тун”, *Kuchen*[ку:хн]”пирог,арасына бир нерсе салынып бышырылган нан, самса”

Ал эми төмөнкү учурларда /ich/ (ихь) тыбышы, тыбышындай болуп окулат:

1) /i/, /e/, /ü/, /ö/ тыбыштарынан кийин келгенде: Bücher ['бү:хеа] „китептер“, Gewicht [гевихт] „куч“, rechnen [рехьнен] „саноо“, Gespräch [гешпре:хь] „сүйлөшүү“, hungrig [хунрихь] „ачка“, eifrig [’айфрихь] „демилгелүү“, weich[вахь] „жумшак“, ich “мен”, sprechen “сүйлөө”, Bücher “китептер”, möchte “каалоо”, dich “сени”

2) /eu/, /äu/, /ei/ дифтонгдорунан (эгиз үндүүдөрдөн) кийин келгенде:

Zeichner [’цайхьнер] “сүрөтчү”, euch[ойхь] “силер”, Bräuche [бхойхье] “адаттар”, Bäckerei[’бэкэхай] “наабайкана”, Malerei [’бойме] “боёк менен тартылган сүрөттөр”, heute [хойме] „бүгүн“, Mäuse [мөйзе] “чычкан“, Kreuz [’кройц] „крест (христиандардын моюндарына тагынуучу ушул фигура сыяктуу тумар)“, Reue [’ройе] „өкүнүү, өкүнүч кылуу“, Beute[’бойме] „чабыт, азык, жем“

3) -chen, -lich, -ig мүчөлөрүндө: Суффикс –chen грамматикада средний род болуп эсептелинет, аны менен бирге эркелетчү сыпатка ээ: Mädchen “кыз” Brüderchen „иничегим“, Schwesterchen „кичинекей сиңдим“, Mütterchen „апакем“, wirklich “ырасын айтканда”, glücklich „бактылуу“, lustig “көңүлдүү, күлкүлүү, König “падыша”, röhrig “труба сыяктуу, түтүк сыяктуу”, nötig”пайдалуу”

4) /r/, /l/, /n/ тамгаларынан кийин келгенде:

Wirklich “ырасын айтканда”, manche “кээ бир учурда”, Milch “сүт”.

5) Башка тилдерден кирген сөздөрдө сөздүн башында, /e/, /i/ тамгаларынан мурун жана кийин окулушу: China “Кытай), Chemie “химия”, chinesisch “кытайча”

Тыбыш /ach/ (ax) төмөндөгү учурларда окулат:

/a/, /o/, /u/ үндүүлөрүнөн кийин: Sprache “тил”, Koch “ашпозчу”, Buch “китеп”, Dach “үй чатыры”, machen “жасоо”, Sache “буюм”, suchen “издөө”, Tochter “кыз”

/au/ дифтонгунан кийин: Auch “да, дагы, деле”, brauchen “муктаж болуу”

3. Немис тилиндеги текстерди окууда көңүлгө алынуучу жагдайлар

Үндүү тамгалар:

A [a] der Kran “кран”

O [o] das Brot “нан”

U [u] das Buch “китеп”

I [i] mir “мага”

E [э/e] das Bett „керебет“, das Gen “ген“

Y/Ü [y] die Lyrik “лирика, die Lücke „палубадагы жабылма тешик“

Ö/ø] blöd “келесоо, акмак, акылсыз”

Ä [э] der Bär “аюу”

Үнсүздөр:

Z [ц] Zimmer „бөлмө“, Zirkus „цирк“

P [п] passt “уйгун”

K [кnap] knapp “кыска”

P [пас] Pass „паспорт“

T [тин] Tipp „кенеш”

St[штан] Stab „чаң”

S [с/z] die Maus „чычкан“, сөздүн башында –з- болуп окулат: suchen „издөө“, lesen „окуу”, Saal “зал”

ß [с] die Straße “көчө”

V [ф/в] немис сөздөрдө –ф- болуп окулат: von “ден”, чет тил сөздөрдөн –в- окулат: die Vase “кумара”

R [гы/p/x/a] ([r] тыбышын айтканда тил сөздүн башында аз дирилдейт. Сөздүн аягында муңдуу [a] деп айтылат) der Regen “жаан”, krank “оорулуу” arm [’арм] „кедей”, reden[’редн] “баарлашуу”, war[ва:p] “болгон”, Redef[’ре:дн] „сөз“, warm[варм] „жылуу“,

Herbst[хэрпст] “күз”, *m schwer*[шве:р] “оор”, *Rentner*['рэнтнер] “пенсионер”, *m aber* ['а:бр] “бирок”, *Rind* [ринт] “уйдун эти”, *werden* ['ве:рдн] „болуу, болуп калуу“, *wir*[ви:а] „биз“, *anders* ['амдэрс] “башкалар”, *ihr*['у:а] “силер”

H [х] *haben* “бар болуу”, үндүүлөрдөн кийин окулбайт, үндүү созулуп окулат: *gehen* “жөнөө”

C [к] чет тилдерден алынган сөздөр: *das Cafe*[кафе] “кафе”, *Crème* [крем] „крем“, *Computer*[компьютеа] „компьютер“, *Clown* [клаун] „клоун“, *Chor*[коа] „хор“

Тамгалардын айкалышы:

ch [х] *Ach!* “сырдык сөз”, *acht* “сегиз”, *ich* “мен”, *nicht* “эмес”

ei [ай] *Heidi, Heini, ich heiße* “менин атым”, *nein* “жок”

eu [ой] *Eugen* “Евгений”, *Freut mich!* “мени кубандырат”, *Weise Eule* “акылдуу уку”

au [ау] *Laura, Frau Werner* “айым Вернер”, *Haus* “уй”

ck [к] *Nussknacker* “жаңгак чаккыч”, *Herr Dick* “мырза Дик”

nn [н] *Anna -Анна, Hanna* “Ханна”

tt [т] *Otto, bitte* “өтүнөм”

ie[у:] *Frida, wie* “кандай”, *vier* “торт”, *wie viel* “канча”

eh[e] *Auf Wiedersehen* “кошчо калыңыз”, *sehen* “көрүү”

ah [а] *Frau Hahn, Fahne* “желек”

oh [о:] *Herr Pohl, wohl* “балким”

Ää [э] *zählen* “саноо”, *Bär* “аюу”, *Herr Krämer*

Öö[ө] *Jörg, Köln* “шаардын аты”, *Öl* “май”, *Göttingen* “шаардын аты”

Üü[ү] *Nürnberg* “шаардын аты”, *München* “шаардын аты”, *fünf* “беш”

ei – [ай] – *mein* “менин”, *dein* “сенин”, *nein* “жок”, *kein* “эмес”

ie [у:] – *liegen* “жатуу”, *biegen* “бурулуу”

sch – [ш] – *schön* „сулуу“, *schreiben* „жазуу“

tsch – [ч] – *Deutschland* “Германия”, *deutsch* “немисче”

je – [йе] – *jetzt* “азыр”

tz – [ц] – *sitzen* “отуруу”

eh – [е:] – *nehmen* “алуу”, *lehren* “окутуу”

ju – [йу] – *jubeln* “жыргоо”, *jucken* “тырмануу”, “кычышуу”

ja – [йа] – *ja* “ооба”, *Jacke* “куртка”, “жакет”

ng [заңг] *sang* „ырдаган“, *Wange* ['ваңге] “жаак, бет”, *Stange* ['штаңге] “штанга”, *singen*

[зиңн] “ырдоо”, *bringen* ['бриңн] “алып келуу”, *engen*[еңен] “кысып чегиндирүү, сүрүү”

nk [заңк] *sank* „ылдыйлап отурду“, *Bank* [баңк] “банка”, *Stank* ['штаңк] “сасык жыт”,

sinken ['зиңкен] “ылдыйлап отуруу”, *trinken* [триңкен] “ичуу”

qu – [кв] – *Quatsch* “болбогон кеп”, *Quadrat*[квадрат] „квадрат“, *Quelle* [квелле] булак

sp – [шп] – *spielen* „ойноо“, *sprechen* „сүйлөө“, спорт,

st – [шт] – *stehen* „туруу“, *Stunde* „саат“, „сабак“

ck – [кк] – *Ecke* „бурч“

chs – [кц] – *wachsen* „өсүү“

ig – [ухь] – *zweiundzwanzig* “жыйырма эки”, *lustig* “шайыр” көнүлдүү”

v – [ф] – *vorstellen* „тааныштыруу“, *vorbeikommen* “жанынан өтүп кетүү”

z – [ц] – *zusammen* “чогуу”, *Zukunft* “келечек”

Бөлүнгүс префикстер: -be, -ge, -er, -ver, -ent, -emp, -miß_ -zer. Окулганда бөлүнгүс префикстер басымсыз болушат. Немис тилинде сөздөрдө басымдар жөнундо айта кетсем, ал бөлүнгүс префикстерден коюлат, жана сөздун унгусуна коюлат.

М.: *bekommen* «алуу», *bestellen* „заказ кылуу“, *besuchen* „баруу“, *gehören* „таандык болуу“, *gebrauchen* „колдонуу“, *erzählen* „айтып беруу“, *erraten* „табуу“, *zerbrochen* „сынуу“, *zerschlagen* „талкалоо“, *entfallen* „урап түшүү“, *empfehlen* „сунуш кылуу“, *mißtrauen* „ишенбөө“.

4. Корутунду.

„Jede neue Sprache ist ein neues Leben.“ – *Persisches Sprichwort* .

«Ар бир жаңы тил - жаңы жашоо» - Перстердин макалы.

Бул макалада тыбыштар, тамгалар, сөз айкалыштардын окулушу, аягында жөнөкөй тексттер, диалогдор, көнугуулөр көрсөтүлдү. Коммуникативдик ыкмалардын жардамы менен жогоруда берилгендер менен немис тилинин өзгөчүлүктөрүн өздөштүрсө болот. Макаланын корутундуусунда диалогдордо, тексттерде көрсөтүлөт:

1. – Guten Tag, Gabi!	- Er ist Arzt.
- Guten Tag, Uwe!	4. – Wer tanzt da?
- Wie geht es?	- Das sind Hanna und Hans.
- Danke, gut.	- Sie tanzen gut.
2. – Guten Abend, Anke!	- Und sie sind sehr nett.
- Guten Abend, Inge!	5. - Guten Abend! Ich heiße Kurt. Und wie heißen Sie?
- Wie geht es?	- Ich heiße Heidi Mayer.
- Danke, gut.	- Wie bitte?
3. – Guten Tag! Ich heiße Jana. Und wie heißt du?	- Mayer
- Danke, gut. Und wer ist das?	- Heidi Mayer?
- Das ist Fritz Kunze.	- Richtig.
- Und was ist er von Beruf?	

Текстти окунуз. Lesen Sie die Texte

1. „Geh in das Bett, Anna“, sagt Sophie. Kerstin ist nicht da. Anna und Sophie verlassen das Haus. Sie suchen Kerstin. Anna und Sophie sehen die Wiese. Aber Kerstin ist nicht da. „Mach kein Drama, Anna“, sagt Sophie. „Wir finden Kerstin“.
2. Die Mutter sagt Nick: „Geh und kauf Brot“. Der Sohn kauft das Brot. Die Mutter dankt Nick. Nick hat eine Schwester. Sie heißt Vera. Vera ist ernst. Die Mutter ruft die Kinder: „Es ist spät. Geht in das Bett“.

Сөздөр. Vokabeln.

<i>Uhr</i> f саат	<i>suchen</i> издөө
<i>bringen</i> алып келүү	<i>oder</i> же (байламта)
<i>Bleistift</i> m карандаш	<i>trinken</i> ичүү
<i>danken</i> ыраазы кылуу	<i>Osten</i> m чыгыш
<i>Brot</i> n нан	<i>teilen</i> болуу
<i>denken</i> ойлоо	<i>Preis</i> m сыйлык
<i>Bus</i> m автобус	<i>verlassen</i> калтыруу
<i>heißen</i> атоо	<i>rund</i> тоголок
<i>du</i> сен (өздүк ат атооч)	<i>wohnen</i> жашоо
<i>kaufen</i> сатып алуу	<i>Sohn</i> m уул
<i>ernst</i> олуттуу	<i>Traum</i> m кыял
<i>machen</i> жасоо	<i>Wiese</i> f көлчүк
<i>Haus</i> n үй	<i>Zauber</i> m сыйкырчы
<i>rufen</i> кимдир бирөөнү чакыруу	

Mutter f эне
Studieren окуу
nur жалгыз

Пайдаланылган адабияттар.

1. Бориско Н.Ф. Deutsch ohne Probleme! Самоучитель немецкого языка, том1. -Киев ООО «ИП Логос-М», 2006. С.480.
2. Волина С.А., Г.Б. Воронина, Л.М. Карпова, Zeit für Deutsch. Учебник немецкого языка. Издательство «Иностранный язык», 2002. С.451.
3. Соколов Н. Б., И. Д. Молчанова, Справочник по грамматике немецкого языка. Издательство «Просвещение», 1989, с.304.
4. Винтайкина Р.В. Учебное пособие по немецкому языку как второму иностранному для первого года обучения. под ред. В.В. Журавлевой. МГИМО (У) МИД России, каф. нем. яз. – М.: МГИМО -Университет, 2006. – 185 с.
5. <https://dzen.ru/a/YA068yfsz38A1aTw> Правила чтения в немецком языке
<https://infourok.ru/obuchenie-chteniyu-na-urokah-nemeckogo-yazika-3624275.html>